

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ทุกๆ คนที่ถือกำเนิดเกิดมาบนโลกใบนี้ ย่อมต้องการที่จะประคับประครองชีวิต ความเป็นอยู่ของตนให้รอดจากวิกฤตปัญหาต่างๆ อาทิ ปัญหาที่เกิดจากภัยธรรมชาติบ้าง ปัญหาที่เกิดจากภัยที่มนุษย์สร้างขึ้นเองบ้าง และมนุษย์เหล่านั้นย่อมมีวิธีการดำเนินชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้า หรือ ต้องการที่จะมีการพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ดีขึ้นตามลำดับขั้นตอน ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายเลยที่จะประคับประครองชีวิตความเป็นอยู่ พร้อมกับการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรืองให้กับชีวิตของตนเอง และมนุษย์ไม่ใช่ว่าจะได้รับผลประสบความสำเร็จอยู่เสมอไป บางคนก็ประสบความสำเร็จในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิตหรือหน้าที่การทำงานต่างๆ แต่ว่า ยังมีอีกกลุ่มหนึ่งที่ยังไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่การงานหรือการทำมาหาเลี้ยงชีพ ได้รับแต่ความล้มเหลวมาโดยตลอด เหตุผลที่คนๆ หนึ่งประสบความสำเร็จนั้น ก็เพราะเขาดำเนินตามหลัก “อิทธิบาท” (มรรควิธีสู่ความสำเร็จ) ๔ ประการ ส่วนคนที่ล้มเหลว ก็เพราะเขายังไม่รู้จักริทธิบาทดีพอ หรือบางทีอาจจะรู้จักแต่ยังไม่เคยนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง ก็เลยได้แต่นั่งมองหรือชื่นชมความสำเร็จของผู้อื่น ผู้ที่ต้องการประสบความสำเร็จในชีวิต ไม่ว่าจะเรื่องใดก็ตามหากดำเนินตามหลักอิทธิบาท ๔ อย่างครบถ้วนแล้ว ย่อมประสบความสำเร็จอย่างที่ปรารถนาทั้งสิ้น^๑

เหตุนี้ในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวกับการพัฒนาชีวิต^๒ ด้วยหลักธรรมที่ว่า หลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้นๆ ที่เรียกว่า อิทธิบาท^๓ (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ซึ่งมี ๔ ข้อ คือ ๑) ฉันทะ มีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักแต่ว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร ๒) วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่นประกอบหมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดลอย ก้าวไปข้างหน้า

^๑ ว. วชิรเมธี, **ลายแทงแห่งความสำเร็จ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ออฟเซ็ทพลัส จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๔๖.

^๒ วศิน อินทสระ, **ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑.

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓/๒๗๗.

จนกว่าจะสำเร็จ ๓) จิตตะ เอาจิตฝึกไฟ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ ๔) วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัตถุประสงค์ วิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ผลดียิ่งขึ้นไป ตัวอย่างเช่น ผู้ทำงานทุกๆ ไปอาจจำสั้นๆ ว่า รักษาน สู้งาน ใส่ใจงาน และทำงานด้วยปัญญา^๔ เป็นต้น

ในคำสอนทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงชาดกไว้มากมาย ซึ่งส่วนมากมักจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของอิทธิบาทแฝงอยู่ในเรื่องนั้นๆ ด้วย แม้แต่ในครั้งที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อตอนที่ยังไม่ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น ตอนที่ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ได้เสวยพระชาติเป็นพระมหาชนกนั้น พระองค์ได้นำพรรคพวกบริวารออกเดินเรือข้ามมหาสมุทร เพื่อที่จะไปค้าขายต่างเมือง (เมืองมิลินดา) แต่ว่าได้เกิดอุบัติเหตุเรืออัปปางลงในท่ามกลางมหาสมุทร ผลปรากฏว่าพรรคพวกบริวารได้จับชีวิตลงในท่ามกลางมหาสมุทรทั้งหมด^๕ เพราะเขาเกิดความท้อแท้ใจ คือไม่คิดที่จะมีความเพียรว่ายน้ำสู้เพื่อเอาชีวิตของตนให้รอด แต่พระมหาชนกได้นำอิทธิบาทมาใช้ คือ มีใจรักชีวิตของตน เพียรพยายามเอาชีวิตตนให้อยู่รอดได้ เอาใจใส่ในหน้าที่ของตนไม่ทอดทิ้ง ใช้ปัญญาพิจารณาในการหาวิธีว่ายน้ำให้ถูก คือไม่ว่ายเร็วเกินไปและช้าเกินไป^๖ จากที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า ในเรื่องพระมหาชนกชาดกนี้ ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้รู้ได้เข้าใจกันว่าพระมหาชนกได้บำเพ็ญวิริยะบารมีเท่านั้น แต่ว่าถ้าเราศึกษาเจาะจงไปให้ลึกๆ แล้ว ย่อมเห็นว่า ไม่ใช่บำเพ็ญวิริยะบารมีอย่างเดียว แต่เป็นการเจริญอิทธิบาท ๔ มากกว่า แต่วามันเด่นที่ วิริยะ มองรวมๆ แล้ว เห็นว่าอยู่ในหลักของอิทธิบาท ๔ อันได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา หลัก ๔ ประการนี้เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ และหน้าที่การงานดีขึ้นจนประสบความสำเร็จในชีวิต ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาค้นคว้า เกี่ยวกับประวัติของพระมหาชนกชาดก เพราะว่า ส่วนมากตามวัดต่างๆ ก็จะมีการวาดภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับชาดก (พระเจ้าสิบชาติ) ไว้เป็นส่วนมาก แต่ละภาพซึ่งมีการเขียนไว้แค่ชื่อเรื่องของชาดกเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น ข้อมูลอย่างละเอียดนั้นอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก (ชาดก) มีคนส่วนน้อยที่จะไปติดตามศึกษาในเรื่องที่ตนสนใจ เหตุนี้เองจึงเป็นแรงบันดาลใจให้ศึกษา

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖.

^๕ บรรจบ บรรณรุจิ, **นิทานชาดกทศบารมีประกอบภาพพร้อมคติธรรม พระเจ้าสิบชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ม.ป.ป.), หน้า ๒๑.

^๖ ปุ้ย แสงสาย, **พระเจ้า ๕๐๐ ชาติ ฉบับพิศดาร เล่มเดียวจบ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ส. ธรรมกัฏฐิ, ๒๕๐๔), หน้า ๖๑๒.

การดำเนินชีวิตของพระมหาชนก รวมถึงการนำหลักธรรมเกี่ยวกับการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้มีความเจริญก้าวหน้าหรือประสบความสำเร็จ อันได้แก่อธิบาต ๔ มาประยุกต์ใช้กับชีวิตให้ประสบความสำเร็จความเจริญก้าวหน้า ว่าพระมหาชนกนั้นทำโดยวิธีใด และมีหลักธรรมใดบ้างที่มาสัมพันธ์เกี่ยวข้องเป็นเครื่องสนับสนุนอธิบาต ๔ ให้ถึงพร้อมสมบูรณ์ขึ้น เช่น หลัก ภาวนา ๔ เป็นต้น ให้เรื่องของพระมหาชนกชาดกมีความละเอียดมากขึ้น ทั้งในด้านคุณธรรมและจริยธรรมให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชีวิต
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาอธิบาต ๔ กับการพัฒนาชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาชีวิตด้วยอธิบาต ๔ ของพระมหาชนก

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ทำให้ทราบแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชีวิต ว่ามีความเป็นมาอย่างไร
- ๑.๓.๒ ทำให้ทราบอธิบาต ๔ กับการพัฒนาชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท ว่ามีหลักการอย่างไร
- ๑.๓.๓ ทำให้ทราบการพัฒนาชีวิตด้วยอธิบาต ๔ ของพระมหาชนก มีความเป็นมาอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเรื่อง อธิบาต ๔ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก และอรรถกถา ในฝ่ายพระพุทธศาสนาเถรวาท ส่วนการวิเคราะห์การพัฒนาชีวิตด้วยอธิบาต ๔ ของพระมหาชนกนั้น จะศึกษาเฉพาะที่ปรากฏในหนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

สำหรับเอกสารที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ ตลอดจนเอกสารตำรา งานวิจัย และวรรณกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ “การพัฒนาชีวิต” หมายถึง การทำให้ชีวิตดีขึ้น การทำให้ชีวิตเจริญขึ้น ทั้งในด้าน คุณธรรมและจริยธรรม ด้วยผลของการปฏิบัติตามหลักของภาวิตถาวรนา

๑.๕.๒ **อิทธิบาท ๔** หมายถึง คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์ ทางแห่งความสำเร็จมี ๔ ประการคือ ๑) ฉันทะ ความพอใจในสิ่งนั้น ๒) วิริยะ ความพยายามทำสิ่งนั้น ๓) จิตตะ ความเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ๔) วิมังสา ความพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในสิ่งนั้น

๑.๕.๓ **พระมหากษัตริย์** หมายถึง พระโพธิสัตว์ขณะที่กำลังเสวยพระชาติบำเพ็ญวิริยะ บารมีครั้งใหญ่ เป็นชาติที่ ๒ ในชาดกเรื่องพระเจ้าสิบชาติ

๑.๕.๔ **การพัฒนาชีวิตด้วยการเจริญอิทธิบาท ๔** หมายถึงการนำหลักธรรมของอิทธิบาท มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ให้มีความเจริญ ให้ถึงความมุ่งหมาย ความสำเร็จในหน้าที่การงานของตน

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสาร

๑) พระพุทธโฆสจารย์^๗ ได้กล่าวถึงเรื่องอิทธิบาทไว้ในหนังสือ วิสุตติมรรคว่า ชื่อว่า อิทธิ โดยความหมายว่า ความสำเร็จผล จึงเรียกว่า อิทธิบาท เพราะเป็นทางแห่งความสำเร็จ โดยความหมายว่า เป็นหัวหน้าของสัมปยุตตธรรมของอิทธินั้น และโดยความหมายว่า เป็นการกระทำ ภาคต้นของอิทธิซึ่งเป็นผล อิทธิบาทนั้นมี ๔ อย่าง โดยมีฉันทะเป็นต้น เพราะฉะนั้นท่านจึงเรียกว่า อิทธิบาท ๔ คือ “ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา” ดังนี้ ธรรมทั้งหลาย (มีฉันทะเป็นต้น) เหล่านี้เป็นโลกุตตระโดยแท้ แต่ที่เป็นโลกียะ แม้เป็นธรรมที่ได้โดยความเป็นอริยดี มีฉันทะเป็นต้น ก็เป็นอิทธิบาท เพราะมีพระพุทธดำรัสว่า “หากว่า ภิกษุทำฉันทะเป็นอริยดีแล้วได้สมาธิ ได้ความที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง นี้เรียกว่า ฉันทสมาธิ” ดังนี้ เป็นต้น

๒) พระพุทธทศเดชะ^๘ ได้กล่าวถึงเรื่องอิทธิบาทไว้ในหนังสือ อภิธัมมวาทาร ไว้ว่า “พระศาสดาผู้ทรงเป็นอริยดีแห่งโลก ตรัสอริยดี ๔ อย่าง คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ฉันทะนั้นชื่อว่า ฉันทาธิยดี ในเวลาที่จิตเกิดขึ้น กระทำฉันทะให้เป็นใหญ่เป็นผู้นำ พึงทราบนัยนี้แม้ในอริยดีอื่นทั้ง ๓ พระศาสดาทรงแสดงว่าธรรมที่เป็นอุปการะโดยความเป็นผู้นำ ชื่อว่า “อริยดี”

^๗ พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๑).

^๘ พระพุทธทศเดชะ, **อภิธัมมวาทาร**, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙).

๓) พระคันธสाराภังค์^๙ ได้กล่าวถึงเรื่องอิทธิบาท ในหนังสือโพธิปักขิยธรรม ว่า แม้ในธรรมก็มีทางแห่งความสำเร็จ ๔ อย่าง เรียกว่า อิทธิบาท จัดเข้าในโพธิปักขิยธรรม คือ เครื่องตรัสรู้ กล่าวคือ หนทางแห่งการตรัสรู้ธรรม มี ๔ อย่างดังนี้ ๑.) ฉันทะ ความพอใจในธรรม ๒.) วิริยะ ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติธรรม ๓.) จิตตะ ความตั้งใจฝักใฝ่ในธรรม ๔.) วิมังสา ความใคร่ครวญในธรรม

๔) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๑๐} ได้กล่าวไว้ในหนังสือ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม ว่า ในกระบวนการฝึกฝนพัฒนาตนคือการศึกษา เพื่อให้มีชีวิตที่ดีงามนั้น การฝึกฝนความรู้จักคิดหรือคิดเป็น ซึ่งเป็นตัวนำ จะเป็นปัจจัยชักพาไปสู่ความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็น ตลอดจนความเชื่อถือถูกต้อง ที่เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ ซึ่งเป็นแกนนำของชีวิตที่ดีงามทั้งหมด และการพัฒนาสัมมาทิฏฐิ ซึ่งเป็นแกนนำในกระบวนการของการศึกษานั้น ก็คือ สารสำคัญของการพัฒนาปัญญาที่เป็นกลางของกระบวนการพัฒนาคน ที่เรียกว่าศึกษานั่นเอง

๕) พระคันธสाराภังค์^{๑๑} ได้แปลหนังสือ คัมภีร์ปรมัตถทีปนี ไว้ว่า “ฉันทาธิปติ” (อธิปัตติ คือ ฉันทะ) กล่าวคือ ฉันทะที่ต้องการจะทำ (บุญหรือบาป) ซึ่งเป็นไปทำให้ธรรมที่เกิดร่วมกันในบุญและบาปนั้นๆ เนื่องกับตนและประทับประคองหน้าที่ไว้ได้เสมอเหมือนห้วงน้ำใหญ่พัดพาต้นหญ้าใบไม้และขยะลอยไป ด้วยการกระตุ้นเตือนก่อนอย่างนี้ว่า “ผู้มีฉันทะจะทำความใดไม่สำเร็จหรือ” หรือด้วยฉันทะที่เคยชองเสพดีมาก่อนในอดีตชาติเป็นเหตุ

๖) พระสัทธัมมโชติกะ อัมมาจริยะ^{๑๒} ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ ไว้ว่า ภาวนา แสดงวจนัตถะว่า “กุสละธมเม ภาวเต อูปาเทติ วชฺเชตติ = ภาวนา” ธรรมชาติใดทำให้กุศลที่ประเสริฐเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก แล้วทำให้เจริญขึ้น ฉะนั้น ธรรมชาตินั้นชื่อว่า ภาวนา

^๙ พระคันธสाराภังค์, โพธิปักขิยธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทบุญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๕).

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันสันติธรรม, ๒๕๕๐)

^{๑๑} พระคันธสाराภังค์ (แปล), อภิธัมมัตถสังคหะ และ ปรมัตถทีปนี, (กรุงเทพมหานคร: ตาลูกุด, ๒๕๔๖).

^{๑๒} พระสัทธัมมโชติกะ อัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ - มรณูปัตติจตุกกะ (หลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาปริวรรต), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔).

๓) **พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)**^{๑๓} ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธธรรมว่า ฉันทะในที่นี้หมายถึง กุศลธรรมฉันทะที่เรียกสั้นๆ ว่า กุศลฉันทะ หรือ ธรรมฉันทะ กุศลฉันทะ แปลว่า ฉันทะในกุศลธรรม คือความชอบ ความอยากในสิ่งที่ดีงาม กุศลฉันทะ แปลว่า ฉันทะในกุศล ถึงแม้จะตัดคำว่าธรรมออกก็มีความหมายเท่าเดิม คือตรงกับกุศลฉันทะนั้นเอง กุศล แปลว่า ดีงาม ฉลาด เกื้อกูล คล่อง สบาย ไร้โรค เอื้อต่อสุขภาพ ได้แก่ สิ่งที่เกิดแก่ผู้มีชีวิตจิตใจ สิ่งที่เป็นผลดี เกื้อกูลแก่ความเจริญงอกงามในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขทั้งแก่ตนและคนอื่น ส่วนธรรมฉันทะ แปลว่า ฉันทะในธรรม หรือความต้องการธรรม คำว่า ธรรม ที่มาในคำว่า กุศลธรรม มีความหมายกลางๆ คือแปลว่า สิ่ง หรือ หลัก แต่เมื่อแยกออกมาใช้ลำพังเดียวๆ ก็อาจแปลความหมายได้กว้างขึ้น ความหมายหลักของธรรมในกรณีนี้มี ๒ อย่างคือ ความจริง และ ความดีงาม สิ่งที่ดีงาม หรือ ภาวะที่ดีงาม ธรรมฉันทะจึงแปลได้ว่า ฉันทะในความจริง ฉันทะในความดีงาม หรือความต้องการความจริง ความต้องการสิ่งที่ดีงาม

๔) **พระมหาปริชา ปภสฺสโร**^{๑๔} ได้กล่าวไว้ในหนังสือ หลักธรรมพุทธศาสนา สำหรับทุกชีวิต ไว้ว่า อธิปไตย ๔ เป็นคุณธรรมสำคัญที่ผู้หวังสำเร็จในชีวิตจะต้องปลูกฝังให้มี ประจำใจ คนที่มีคุณธรรมเหล่านี้ประจำใจ หรือฝึกฝนตนเองให้หัดคิดหัดทำตามหลักอภิปาธ ๔ อยู่เป็นประจำ จนเป็นความเคยชินแล้ว ก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีนิสัยใฝ่ความสำเร็จ คนเช่นนี้ทำอะไรก็ประสบ ความสำเร็จ

๕) **วคิน อินทสระ**^{๑๕} ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต ว่า หลักธรรมอันเป็น เครื่องมือในการพัฒนา หรือ คุณสมบัติพื้นฐานที่จะก้าวไปสู่การเป็นกัลยาณชนและอริยชนโดยลำดับ ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๕ อย่าง ได้แก่ ๑.) ศรัทธา ความเชื่อมั่น ๒.) ศีล ความประพฤติ เรียบร้อย ทางกาย ทางวาจา เว้นจากการเบียดเบียน ทางกาย ทางวาจา มีมรรยาทดี มีกิริยาอาการงดงาม ๓.) สุตะ การสดับตรับฟัง ๔.) จาคะ ความเสียสละ ๕. ปัญญา รู้แจ้งในธรรม

๑๐) **วคิน อินทสระ**^{๑๖} ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธจริยศาสตร์ ว่า การทำความดีนั้น ต้องมีวิธีทำหรือวิธีสร้าง เป็นวิธีการบางอย่างในการทำ ความดี เรามีวิธีอย่างน้อย ๒ วิธีคือ ๑.) พยายามให้กุศลจิตเกิดขึ้นบ่อยๆ ด้วยมนสิการถึงคุณความดี หรือพิจารณาถึงคุณค่าของ ความดี

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๑๔} พระมหาปริชา ปภสฺสโร, **หลักธรรมพุทธศาสนา สำหรับทุกชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัททรัพย์สินทางปัญญา จำกัด, ๒๕๕๖).

^{๑๕} วคิน อินทสระ, **ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๓๓).

^{๑๖} วคิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๙).

๒.) เมื่อกุศลจิต คือความคิดที่จะทำความดี (ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง) เกิดขึ้นแล้วให้รีบทำทันที เพราะถ้ายังลังเลรีรออยู่ จิตใจจะโน้มไปในบาปหรือความชั่ว กลางคืออาจกลับใจไม่ทำเสีย

๑.๖.๒ งานวิจัย

๑) พระครูวิรัช วิริยธมโม (เที่ยงธรรม)^{๑๗} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิริยวาทในพระพุทธศาสนา” พบว่า วิริยะ (ความเพียร) คือความอาจหาญในการทำงาน หรือ กิริยาของผู้อาจหาญในการทำงาน ความจริงบุคคลที่ก่อปรด้วยวิริยะเป็นผู้อาจหาญในการทำงาน ย่อมสำคัญการทำงานที่แม้จะใหญ่กว่าเล็ก แม้จะยากกว่าง่าย แม้จะหนักกว่าเบา ไม่คำนึงถึงความยากลำบากของตน ประคับประคองกายกับจิตอยู่เสมอเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ วิริยะจึงทำให้บุคคลเป็นไปอย่างนั้น และเป็นกิริยาแห่งกายกับจิตของบุคคลที่เป็นไปเหมือนอย่างนั้น อีกอย่างหนึ่ง วิริยะ คือสภาวะพึงให้เกิดขึ้นด้วยวิธีคือนัย กล่าวคือ อุบาย ได้แก่ การกระตุ้นเตือนในเบื้องต้นว่า “ผู้มีวิริยะจะไม่สำเร็จการงานอะไรหรือ” อีกนัยหนึ่ง วิริยะ คือสภาวะทำให้ผู้ถึงพร้อมด้วยวิริยะนั้นชวนชวายเป็นพิเศษ โดยมีประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านเป็นต้น

๒) พระมหาภักตร์ภูวนัย ภททภูรี (ยิ้มเกิด)^{๑๘} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทในการพัฒนาบุคคล ของพระราชปัญญาเวที (ริต ริดเวที)” พบว่า การพัฒนาชีวิตนั้น จะต้องทำ ภาวนา ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา ฝึกฝน อบรมมนุษย์ที่มีชีวิตระคนอยู่ได้ด้วยความอยากได้ อยากดี อยากเป็น ให้มีความสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข มีสัมมาชีพ รู้จักดำเนินชีวิตตามมรรควิธีก็ด้วยความการพัฒนาชีวิตของตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ๔ ประการ ได้แก่ ๑.) กายภาวนา คือ การพัฒนาฝึกฝนอบรมกาย หมายถึง การพัฒนาอินทรีย์ทั้ง ๕ มีอินทรีย์สังวร มีความสำรวมในอินทรีย์ ๒.) สีสภาวนา คือ การพัฒนาด้านศีล ความประพฤติเรียบร้อยดีงาม มีระเบียบวินัย มีกติกาทางสังคมร่วมกัน อย่างน้อยที่สุดระดับชาวบ้านก็คือ ศีล ๕ ข้อ ๓.) จิตตภาวนา คือ การฝึกฝนอบรมทางจิตใจให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็ง มีความเจริญไพบูรณ์ด้วยธรรมทั้งปวง ๔.) ปัญญาภาวนา คือการพัฒนาฝึกอบรมตน จากการได้ศึกษาเล่าเรียน การสดับตรับฟังมามาก และการลงมือปฏิบัติตามทฤษฎีที่ศึกษามาแล้วนั้นให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและคนอื่น

^{๑๗} พระครูวิรัช วิริยธมโม (เที่ยงธรรม), “การศึกษาวิริยวาทในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๑๘} พระมหาภักตร์ภูวนัย ภททภูรี (ยิ้มเกิด), “ศึกษาบทบาทในการพัฒนาบุคคล ของพระราชปัญญาเวที (ริต ริดเวที)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

๓) พระสฤทธิ์ สุมโน (บุญใหญ่)^{๑๙} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ทัศนคติที่มีต่อการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในชาดก เรื่องพระมหาชนกไปปรับใช้กับนักเรียนชั้นมัธยม ศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนประทุมวรราชวิทยา ตำบลกระโสบ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี” พบว่าพระมหาชนกชาดกเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเพียรพยายามดิ้นรนต่อสู้ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การดำเนินชีวิต ฟันฝ่าอุปสรรคนานาประการ ดังสุภาษิตที่ปรากฏอยู่ในเรื่องว่า “วายเมเถว บุริโส ยาว อตถสส นิปพา” แปลว่า บุรุษควรเพียรพยายามไปจนกว่าจะสำเร็จ ดังนั้น สังคมในปัจจุบัน โดยเฉพาะนักเรียนในสถาบันการศึกษา จึงควรใส่ใจที่จะศึกษาเรื่องพระมหาชนกชาดกและหลักธรรมที่ปรากฏ มาเป็นแนวทางปฏิบัติกับการดำเนินชีวิตของปัจเจกชน สังคมและหลักธรรมที่ปรากฏในพระมหาชนกชาดกมีทั้ง วิริยะ ขันติ ศีล ปัญญา สิกขา สัมมาชีวะ และเนกขัมมะ เป็นต้น

๔) สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี^{๒๐} ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง “ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท” อปทานกล่าวเพียงว่า ให้กระทำให้ถึงที่สุด พุทธวงศ์อธิบายเพิ่มเติมว่า ควรรักษาไว้ให้อยู่ตลอดเวลา เปรียบเทียบได้กับ ราชสีห์ผู้มีความเพียรเสมอกันทั้งในเวลา นิ่ง ยืน เดิน จากตัวอย่างนี้เราจะสันนิษฐานได้ว่า คำว่า “วิริยะ” ในที่นี้ไม่ได้หมายถึง “ความเพียร” ในความหมายถึง ความพยายามที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างที่เราเข้าใจในปัจจุบัน แต่น่าจะหมายถึงพละกำลัง ความกระตือรือร้น (energy, being active) ว่าตามรูปศัพท์แล้ว วิริยะ มาจาก วีระ แปลว่า ภาวะของผู้ที่แข็งแรง (state of a strong man) และจะเห็นว่า เปรียบเทียบราชสีห์มีวิริยะเฉพาะเวลานิ่ง ยืน และเดิน เวลานอนนั้นไม่ต้องใช้พละกำลัง

๕) นางสาวพรทิพา ภูมิพินานนท์^{๒๑} ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาและการพัฒนาคน” พบว่า วิธีการพัฒนาคนตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งพบว่าพฤติกรรมการปฏิบัติธรรมหลังการเรียนรู้สูงขึ้น หรือดีขึ้น เช่น มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ มีความพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อมีโอกาส มีความเมตตาต่อสัตว์โลก มีความตั้งใจทำงาน และตรงต่อเวลามากขึ้น คุณลักษณะนิสัยของตนเองและผู้อื่น เป็นต้น วิธีพัฒนางานด้วยอิทธิบาท ๔

^{๑๙} พระสฤทธิ์ สุมโน (บุญใหญ่), “ทัศนคติที่มีต่อการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในชาดก เรื่องพระมหาชนกไปปรับใช้กับนักเรียนชั้นมัธยม ศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนประทุมวรราชวิทยา ตำบลกระโสบ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๒๐} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, “ทศบารมีบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔).

^{๒๑} นางสาวพรทิพา ภูมิพินานนท์, “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาและการพัฒนาคน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

ประการคือ ต้องประกอบด้วยจิตใจที่ตั้งมั่น จดจ่อ ใจรักในการทำงานที่ทำ เรียกว่า ฉันทะ มีวิริยะอุตสาหะพากเพียรพยายามทำงานนั้นให้สำเร็จ เรียกว่า วิริยะ หมั่นพิจารณาทบทวนการปฏิบัติงานนั้นอยู่เสมอ เรียกว่า จิตตะ และประเมินผลงานว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ เรียกว่า วิมังสา

จากการได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยต่างๆ เบื้องต้นแล้ว ผลปรากฏว่า มีผู้อื่นได้ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักอิทธิบาท ๔ ไว้หลากหลายมากมาย เกี่ยวกับการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับการทำงานในสังคมปัจจุบัน แต่ว่า ยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษาเกี่ยวกับหลักการพัฒนาชีวิตของพระมหาชนกชาดก หรือหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับอิทธิบาท ๔ ของพระมหาชนก ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่สนใจและอยากจะศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๑.๗.๒ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา งานวิจัย และตำราอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๓ ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบปัญหางานวิจัยตามกรอบวัตถุประสงค์

๑.๗.๔ เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ

๑.๗.๕ เสนอผลการวิจัย โดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชีวิต

๑.๘.๒ ทำให้ทราบอิทธิบาท ๔ กับการพัฒนาชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ทราบการพัฒนาชีวิตด้วยอิทธิบาท ๔ ของพระมหาชนก